

O'ZINI O'ZI IDORA QILISH MOTIVATSIYASI SHAKLLANISHI NAZARIY ASOSLARI

Pirnazarova Oynisa Faxriddin qizi

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Inson ongining murakkab jarayonlarini o'rganish azaldan olimlar, psixologlar va pedagoglarning e'tiborini o'ziga tortgan. Inson xulq-atvorini har tomonlama tushunish uchun izlanishlar davom etar ekan, ta'lim sohasida bir jihat ayniqsa qiziqarli va muhim bo'lib qolmoqda: talabalarda o'zini o'zi boshqarish motivatsiyasini shakllantirish.

O'z-o'zini boshqarish motivatsiyasi shaxsiy o'sish, akademik muvaffaqiyat va umr bo'yi erishiladigan yutuqlar uchun hal qiluvchi katalizator bo'lib xizmat qiladi. Talabalar populyatsiyasida ushbu ichki harakatning paydo bo'lishi va rivojlanishiga ta'sir qiluvchi psixologik xususiyatlarning ko'p qirrali o'zaro ta'siri chuqur o'rganishni talab qiladigan nuanslar va o'ziga xosliklarga ega bo'lgan jozibali tadqiqot mavzusini taqdim etadi.

Zamonaviy ta'limning dinamik manzarasida o'z-o'zini boshqarish motivatsiyasini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu talabalarga mustaqillik, chidamlilik va moslashuvchanlik tuyg'usini singdirib, o'z ta'lim sayohatlarini o'z zimmasiga olishga imkon beradi. Ta'limga bunday o'z-o'zidan yo'naltirilgan yondashuv an'anaviy o'qitish metodologiyasi chegarasidan oshib, talabalni o'z taqdirining me'mori bo'lishga undaydi. Biroq, talabalarda o'z-o'zini boshqarish motivatsiyasining namoyon bo'lishi bir xil yoki chiziqli jarayon emas, balki o'ziga xos tarzda o'zaro bog'langan va o'zaro ta'sir qiluvchi individual psixologik xususiyatlarning murakkab "raqsi" hisoblanadi. Ushbu hodisaning murakkabligini tushunish uchun psixologiya, bilish va inson xatti-harakatlari sohasiga chuqur kirib borish kerak. Turli xil psixologik nazariyalar o'z-o'zini boshqarish motivatsiyasi turli xil ta'lim muhitida qanday paydo bo'lishini, rivojlanishini yoki susayishini tushunish uchun asos yaratadi.

O'z-o'zini boshqarish motivatsiyasining psixologik asoslarini yoritish uchun fikrlash jarayonlari va aqliy modellarning rolini ta'kidlaydigan kognitiv nazariyalardan shaxsiy vakolat va o'zini o'zi amalga oshirishning muhimligini ta'kidlaydigan gumanistik yondashuvlarga qadar ko'plab nuqtai nazarlar birlashadi. Bundan tashqari, shaxsiy xususiyatlarning roli va individual farqlar talabalarda o'z-o'zini boshqarish motivatsiyasining namoyon bo'lishini sezilarli darajada shakllantirishi mumkin. Ba'zilar tug'ma o'z-o'zini tartibga solish va o'zini o'zi boshqarish qobiliyatini namoyon etishi mumkin bo'lsa-da, boshqalari o'z-o'zidan shubha, kechiktirish yoki impulsivlik bilan kurashishi mumkin, bu ularning ichki motivatsiyasini rivojlantirish uchun moslashtirilgan strategiyalarni talab qiladi. Ushbu o'ziga xos psixologik xususiyatlarni tushunish o'quvchilarni optimal o'zini o'zi boshqarish va maqsadlarga erishishga undaydigan shaxsiy aralashuvlar va qo'llab-quvvatlash tizimlarini yaratish uchun eshikni ochadi.

Bundan tashqari, talabalarning o'zlari topadigan muhit ularning o'zini o'zi boshqarish motivatsiyasini shakllantirishda shubhasiz rol o'ynaydi.

Ta'lim muassasalari, oila dinamikasi, ijtimoiy doiralar va madaniy ta'sirlar o'zaro bog'liq holda o'z-o'zini boshqaradigan o'quvchilarni tarbiyalaydi yoki paydo bo'lishiga to'sqinlik qiladi. Tashqi omillarning ichki psixologik mexanizmlar bilan o'zaro ta'sirining o'ziga xos xususiyatlarini ochib berish, o'z-o'zini rag'batlantiradigan, faol talabalarni rag'batlantiradigan qulay o'quv muhitini yaratish uchun muhim hisoblanadi. Texnologiya ta'lim landshaftiga tobora ko'proq integratsiyalashgani sayin, o'z-o'zini boshqarish motivatsiyasining namoyon bo'lishi yangi o'lchovlarni oladi.

Shaxsiy (individual) motivatsiyalar - o'quvchining o'zini o'rganishga bo'lgan qiziqish va shaxsiyatida namoyon etiladigan o'ziga xos o'zgaruvchan maxsus xususiyatlardir. Shaxsiy motivatsiya quyidagi o'zgaruvchan maxsus xususiyatlarga ega:

- Talabaning o'z istaklari joylashuvi mavjudligi: Talabalar o'zining o'rganishga bo'lgan qiziqishiga qarab, bu mavzudagi ma'lumotlarga intilishadi.
- Talabaning o'zini o'rganishga qiziqtirishi va o'rganishdan oshgan tajribasi: Talabalar o'rganishga qiziqtirish va badiiy tajriba asosida o'rganadilar.
- Talabaning maqsadlari: Maqsad – bu kelishilgan vaziyatni amalga oshirish yo'li ma'qul ravishda aniqlangan, tartibga solingan, shaxsiy, jamoaviy, maxsus masalalardagi muhim ishlar to'plamidir.

Shunday qilib, o'quv motivatsiyasi shaxsiy xususiyatlardan iborat bo'lib, talabaning o'zining o'rganishga bo'lgan qiziqishi, o'z istaklarining joylashuvi mavjudligi, o'qituvchilar bilan munosabatlari, o'quvchining maqsad va maqsadlari kabi o'ziga xos maxsus xususiyatlardan iboratdir.

O'quv motivatsiyasi tajribalar, maslahat, manfaat, maqsad, gumon, ijodiy faoliyat, malakaviy ko'nikmalar va his-tuyg'ularning birligida harakatlanadi. O'quv nazariyasi bilan aloqador konstruktiv miqyosda o'rganiladi. O'quv motivatsiyasini shakllantirishda shaxslar faoliyatingizning strategiyalarini (masalalar, mehnat, faollik) moslashtirishadi. Talabaning o'quv motivatsiyasini shakllantirishga hayotiy muhit, umumiy shart-sharoit katta ta'sir qiladi. O'quv motivatsiyasini shakllantirish jarayonida shaxsiy-hayotiy resurslardan oqilona foydalanish, ularni to'g'ri taqsimlash, har bir jarayonga bilim bilan yondashish katta ahamiyat kasb etadi.

1. Maqsadga yo'naltirish: Talabalarni o'qishga va o'zlarining maqsadlariga yo'naltiradi. Bu, ularga shaxsiy va akademik rejalarni amalga oshirishlari uchun muhimdir.

2. O'z-boshqaruvchilik: Talabalarga o'zlarining o'zlashtirgan maqsadlariga yo'naltiradi va mustahkamlashadi.

3. Maslahat beruvchi: Talabalarga maslahat berish, ularni o'zlashtirish va qatnashish uchun muhimdir.

4. Ma'naviyat: Talabalar uchun ma'naviyat manbalaridan motivatsiyani olishga imkoniyat yaratadi.

5. Kuchli maqsadlar: Talabalarga kuchli maqsadlar va o'zlarini qayta baholashlari uchun ilmiy va jismoniy kuchni oshirish uchun yordam beradi.

6. Talabani o'zini baholatish: Talabani o'zlarining muvaffaqiyatlarini baholash va mustahkamlash uchun rag'batlantiradi.

O'quv motivatsiyasining o'ziga xos xususiyatlari quyidagi ko'rsatma bilan ta'minlanadi:

1. Maqsadga yo'naltirilganlik: Talabalarda o'quv motivatsiyasi, belgilangan maqsadlar yo'naltirilgan bo'lishi kerak. O'zini harakatga olib, o'quv jarayonining maqsad va mazmuni bilan birga yo'nalib borish, talabalarni ketma-ketlik, ishonch va umidsizlik hissiyatlaridan qutqarishi mumkin.

2. O'zlashtirish: O'quv motivatsiyasi o'zlashtirish, o'z individual imkoniyatlarini, maqsadlarini belgilash, o'zini o'zlashtirish, o'zlashtirish va qadriyat bermaydigan hissiyatini yaratish, o'ziga qarshi kurashishni o'rganish bilan bog'liqdir.

3. Muvofiq belgilangan yo'nalishda bo'lish: O'quv motivatsiyasi, talabalarni o'zlarining kuchli yonuv va qiziqishi bilan mos keladigan yo'nalishda bo'lishi lozim. Talabalar o'zlarini qiziqarli va maslahatli topishlari mumkin bo'lgan sohalarda motivatsiyani tejashadi.

4. Yaratuvchi muhit: O'quv motivatsiyasini qo'llab-quvvatlovchi yagona faktorlar, masalan, aniq maqsadlarni qo'llash, o'qish oson va qiziqarli qiluvchi belgilar va faktlar mavjud bo'lgan yaratuvchi o'quv muhitni yaratish, bu xususiyatlar, talabalar uchun motivatsiyani oshirishni ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalarida o'quv motivatsiyasining pozitiv va negativ o'z xususiyatlari aniqlangan. Bu xususiyatlar motivatsiyani ta'sir qilish, o'quv faoliyatini aniqlash va talabalar sifatida o'z-belgilab topiladigan maqsadlar bilan bog'liqlikni o'z ichiga oladi. O'quv motivatsiyasining yuqori darajadagi talabalarda o'zini ko'rsatish, o'quv faoliyatini ajratish va yangi bilim olingan bilimni o'rganishni iste'mol qilishga olib keladi. E.Yu.Patyaeva ta'lim motivatsiyasi o'quv vaziyatlari asosida turlicha namoyon bo'lishini ajratadi: berilgan ta'lim uchun motivatsiya; spontan o'qitish motivatsiyasi; motivlar va histuyg'ular to'qnashuvi sharoitida qaror qabul qilish; o'z pozitsiyasini shakllantirish, uni asoslashvahimoya qilish, turli pozitsiyalarni hisobga olgan holda qaror qabul qilish, harakat qilish qobiliyatini o'zichiga olgan o'quv faoliyati motivatsiyasi va boshqalar.

ADABIYOTLAR

1. Stanislav, S.K., Olga, B.M., Vladislav, S.K. and Nilufar, M.I., 2020. Different self-attitude indicators in students and their self-realization in a university. International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education, 8(3), PP-47-59.

2. Башмаков О.А., Петросов С.Н., Гурдус В.О., Соловев В.В. Профессиональная деятельность современного врача: ее особенности и мотивация //

ВестникВсероссийского общества спесиалистов по медикосоциальной экспертизе,реабилитации и реабилитационной индустрии. – 2014.

3. Le, H., Casillas, A., Robbins, S.B. and Langley, R., 2005. Motivational and skills, social, and self-management predictors of college outcomes: Constructing the Student Readiness Inventory. Educational and psychological measurement, 65(3), PP-482-508.

4. She, C., Liang, Q., Jiang, W. and Xing, Q., 2023. Learning adaptability facilitates self-regulated learning at school: the chain mediating roles of academic motivation and self-management. Frontiers in Psychology, 14, P-11. 62072.

5. Thomas, J.W., 1980. Agency and achievement: Self-management and self-regard. Review of Educational Research, 50(2), PP-213-240.

6. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалиста образования. М.: ИЦПКПС. 2001. С-144

